Eindverslag

Landschapsdialoog Lieshoutse Heide

Bewoners en gebruikers van het gebied De Lieshoutse Heide gingen in gesprek met de gemeente over hoe ze hun omgeving zien, nu en in de toekomst.

Samen bespraken we een toekomstbeeld waarin de wensen van de buurt centraal staan.

Als onderdeel daarvan verkenden we of daarin een plaats is voor grootschalige duurzame energie en zo ja, welke spelregels daarvoor dan moeten gelden.

stimuleringsfonds creatieve industrie

OOG VOOR SCHOONHEID landschapsarchitectuur

Illustractive

Laarbeek Waterpoort van de Peel

Inleiding

Dit rapport geeft een verslag van de een participatietraject dat is doorlopen met inwoners en gebruikers van het gebied 'De Lieshoutse Heide' tussen september 2021 en februari 2022. Tijdens dit traject is gesproken over de toekomst van het gebied, met als aanleiding de aanwijzing van het gebied als kansrijk zoekgebied voor het opwekken van grootschalige duurzame energie, zoals zonne- en windenergie. Na een viertal avonden en een excursie is er een aantal standpunten geformuleerd door de deelnemers.

De opbouw van dit rapport is als volgt. De volgende hoofdstukken schetsen achtereenvolgens:
(1) de aanleiding voor de dialoog en de lokale situatie;
(2) het proces dat is doorlopen en de manier waarop de dialoog is vormgegeven;
(3) de uitkomsten ervan. Deze conclusies zijn ook zelfstandig te lezen.

Ten slotte vindt u in de bijlagen de verslagen van elke bijeenkomst, die als nieuwsbrieven naar de deelnemers en andere geïnteresseerden zijn verstuurd; en een overzicht van de wijzigingen in de conclusies naar aanleiding van feedback van de deelnemers.

1. Aanleiding en lokale situatie

1.1 zoekgebied in de RES

In de Regionale Energie Strategie (RES) is in de 21 gemeenten van de Metropoolregio Eindhoven onderzocht waar er mogelijkheden zijn voor grootschalige duurzame energie, zoals windmolens en zonneparken. Er is gekeken naar technische mogelijkheden, belemmeringen, en het landschapstype. Dit heeft een kaart opgeleverd met 35 "zoekgebieden", deze staat hieronder afgebeeld. Twee zoekgebieden (nr. 2 en 3) vallen in Laarbeek. Een zoekgebied in je gemeente betekent een opdracht voor die gemeente om te onderzoeken wat er mogelijk en wenselijk is in dat gebied. Het is dus geen verplichting om iets toe te staan, maar wel om te onderzoeken.

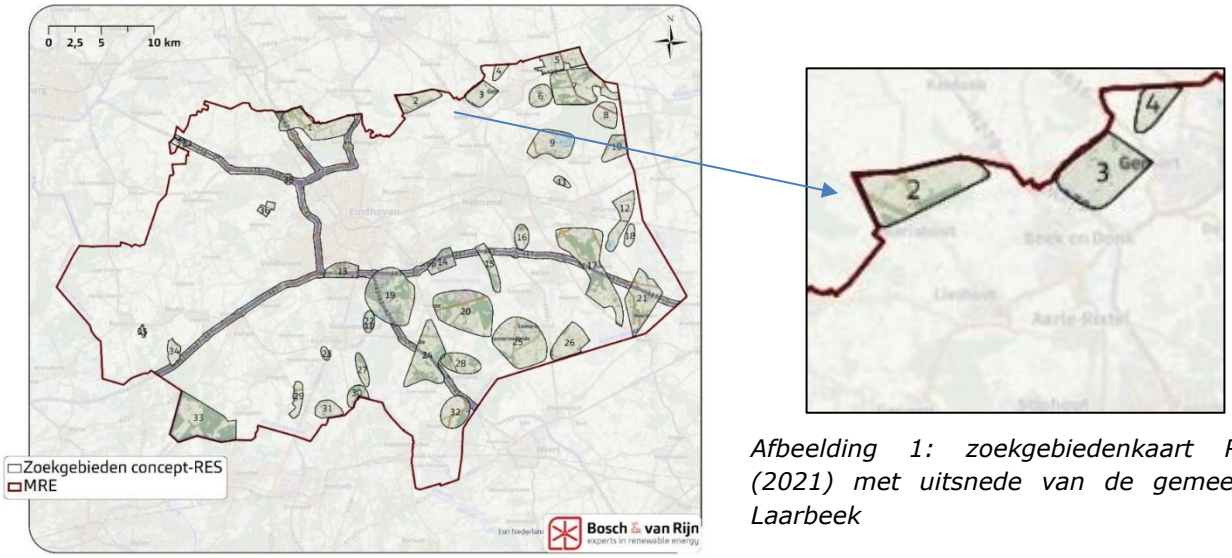

Afbeelding 1: zoekgebiedenkaart RES (2021) met uitsnede van de gemeente Laarbeek

Voor alle zoekgebieden plan-milieueffectrapport (planMER) opgesteld, waarin is gekeken of de gebieden geschikt zijn voor zon op land (grootschalig of kleinschalig), wind, of beide. Hierin wordt gekeken naar formele belemmeringen en de effecten op het milieu. Zoekgebied 2 lijkt geschikt voor windenergie en zonnevelden. Zoekgebied 3 is vooral geschikt voor zonnevelden in combinatie met natuur.

Zodra bekend werd dat er een zoekgebied voor wind in Laarbeek aanwezig is, heeft de gemeenteraad actie ondernomen. De raad wilde voorkomen dat projectontwikkelaars door grondspeculatie een te

belangrijke positie zouden verkrijgen, waardoor we als gemeente en inwoners buitenspel zouden komen te staan. Daarom is voorkeursrecht gevestigd op het zoekgebied. Dit gaf de gemeente tijd om nadere onderzoeken te doen en een standpunt in te nemen over de wenselijkheid van grootschalige opwek. De raad heeft aangegeven dat daarvoor de mening van bewoners, omwonenden en andere gebruikers van het gebied zeer belangrijk is. Daarom is de 'landschapsdialoog Lieshoutse Heide' gestart.

1.2 Kernmerken Lieshoutse Heide

Het gebied waarin het zoekgebied valt heet van oudsher 'de Lieshoutse Heide', maar is gesitueerd ten noorden van Mariahout. Omdat de RES werkt met een 'vlekkenkaart' zijn de grenzen van het gebied niet heel duidelijk. Wij houden de gemeentegrenzen aan, net als de noordrand van het Mariahoutse bos en De Hei. Hieronder wordt het gebied geschetst.

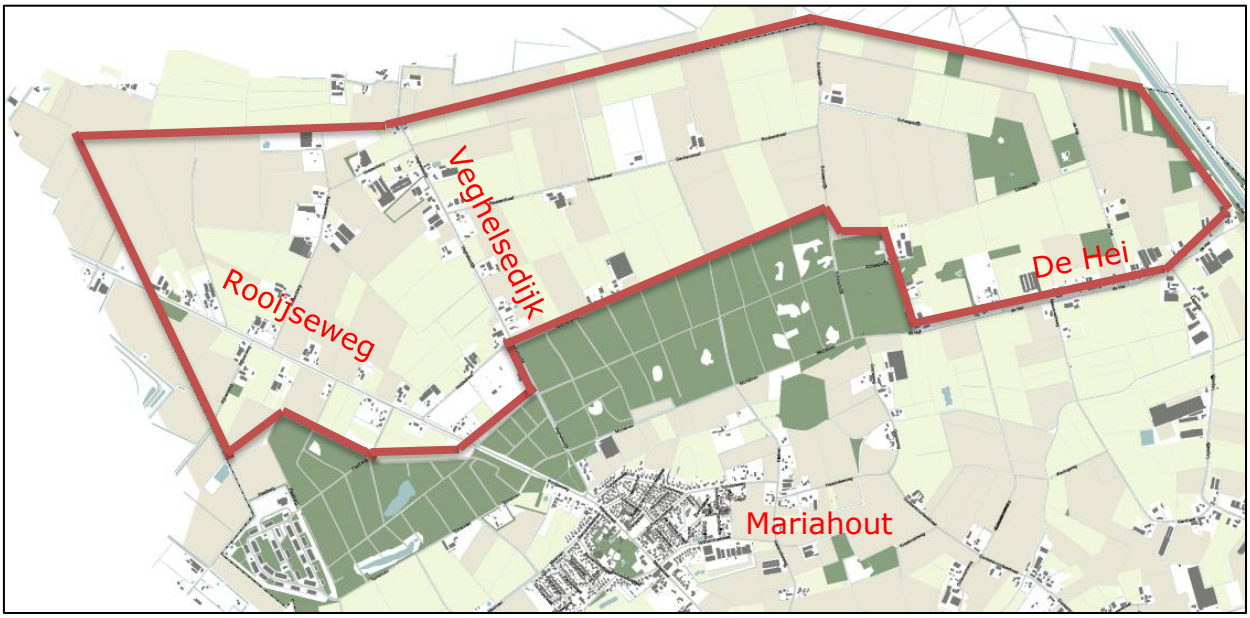

Afbeelding 2: Lieshoutse Heide

Het gebied bestaat uit ruim 500 hectare en bevat 123 woningen, waarvan het merendeel aan De Hei (41), de Rooijseweg (27) en de Veghelsedijk (23). Het landschap is een jonge zandontginning, in grote blokken verkaveld, met een open uitstraling en agrarisch gebruik tussen de woonlinten. Dit landschap loopt aan de noordzijde door in de gemeente Meierijstad en wordt aan de zuidzijde grotendeels begrensd door het Mariahoutse bos.

Afbeelding 3: landschap Lieshoutse Heide

2. Proces dialoog

2.1 wat vooraf ging

De landschapsdialoog staat niet op zichzelf, maar past in de strategie van de gemeente Laarbeek om de lokale energietransitie vorm te geven. Nadat intern bekend werd dat Laarbeek een zoekgebied kent dat mogelijk geschikt is voor windenergie, zijn er in de gemeenteraad daarover discussies gevoerd en zijn de eerste technische onderzoeken verricht. Ook is de dialoog vormgegeven. Vanwege de corona-crisis was het lange tijd niet mogelijk om bijeenkomsten te organiseren die ook echt laagdrempelig en interactief konden zijn, terwijl dat wel belangrijke voorwaarden zijn voor zinvolle participatie van bewoners. Wel zijn er bijeenkomsten gehouden met kleine groepen bewoners en andere belanghebbenden en enkele individuele gesprekken. Toen versoepelingen in zicht kwamen, is de dialoog voorbereid. Hiervoor is een subsidie aangevraagd van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, waardoor een externe gespreksleider en illustrator konden deelnemen.

Tijdlijn voortraject	
Februari 2020	Interne aankondiging concept RES incl. zoekgebieden
Maart 2020	Gemeenteraad vestigt voorkeursrecht (WVG)
April 2020	Concept RES openbaar
Zomer 2020	Gesprekken met omwonenden en bezwaarprocedures
Najaar 2020	Eerste vergunningen zonneparken behandeld in de raad
Februari 2021	Thematische raadsavond RES en warmtetransitie
Voorjaar 2021	Voorbereidingen Omgevingsdialoog, subsidie-aanvraag
Zomer 2021	Toekenning subsidie Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

2.2 Doel en opzet landschapsdialoog

Het doel van de dialoog was een brede discussie voeren met de bewoners en gebruikers van het gebied, over de toekomst van het gebied. De kernvraag daarbij was hoe we het landschap zien transformeren en of grootschalige opwek van duurzame energie daarin zou kunnen passen, en zo ja, op welke manier. Op die manier kunnen we invulling geven aan de opdracht uit de regio om voor een 'zoekgebied' te onderzoeken wat er mogelijk en wenselijk is.

Voor een goede dialoog zijn vooraf enkele voorwaarden geformuleerd. Zo is het belangrijk dat alle bewoners en gebruikers van het gebied (inclusief organisaties zoals ZLTO, Zorg om het Dorp, Platform Duurzaam Laarbeek, Laarbeeks Landschap en IVN) deel kunnen nemen. Geen kleine groep waarin mensen ook voor hun buren moeten praten, maar een toegankelijke dialoog waarin iedereen zijn of haar eigen mening mag uitdragen. Daarnaast wilden we ruimte voor vragen en discussie: niet alleen 'zenden' vanuit de gemeente, maar echt de discussie voeren en mensen ook de ruimte geven om kennis op te doen en meningen te bespreken. Ten slotte was het belangrijk om de gemeente een beperkte rol te geven. Daarom werd een externe gespreksleider aangesteld en waren de wethouder en raadsleden niet uitgenodigd. Er was een ambtenaar van de gemeente aanwezig, maar haar rol was beperkt tot het organiseren van de avonden, vragen beantwoorden over de gemeente, en verslaglegging.

Alle bewoners van het gebied, de belangengroepen, en omwonenden in een straal van enkele honderden meters om het gebied zijn per brief uitgenodigd voor een informatie-bijeenkomst over de dialoog, ongeveer 200 uitnodigingen in totaal. Ook konden mensen zich opgeven voor een nieuwsbrief die na elke bijeenkomst is verstuurd (zie bijlage 1). 57 personen en organisaties hebben de nieuwsbrief ontvangen.

De oorspronkelijke planning ging uit van vijf bijeenkomsten tussen september en november 2021. Hieronder is deze weergegeven zoals gepresenteerd in het vooroverleg met de belangengroepen.

Afbeelding 4: oorspronkelijke opzet dialoog

2.3 Wijzigingen in het programma

In de praktijk is de dialoog anders verlopen dan oorspronkelijk gepland. Dit had drie redenen:

1. Inhoudelijk is het programma gewijzigd omdat meteen op de eerste avond een felle discussie ontstond over windmolens. De stapsgewijze opbouw gaf sommige deelnemers het gevoel gemanipuleerd te worden, wat natuurlijk niet de bedoeling was. Daarom zijn de thema's globaal wel behandeld, maar is er vooral veel ruimte gekomen voor discussie en vragen, niet alleen tussen bewoners en gemeente maar ook tussen de deelnemers onderling.
2. Daarnaast kwam er al gauw de vraag om een excursie, omdat deelnemers zich graag een beter beeld wilden vormen van grootschalige opwek van duurzame energie. We organiseerden daarom een excursie naar een zonnepark in Deurne en een windpark in Neer, waar we rondleidingen kregen.
3. Ten slotte gooide de lockdown vanwege Covid-19 in november 2021 de planning in de war, waardoor de laatste twee bijeenkomsten niet door konden gaan. In februari 2022 is een bijeenkomst georganiseerd, waarin er meer animo bleek voor het samen formuleren van conclusies dan het organiseren van nog meer avonden.

Door deze wijzigingen in de opzet is het niet gelukt om tot een 'programma van eisen' te komen met voorwaarden waaronder grootschalige opwek bespreekbaar is. Dit is voor veel deelnemers echt een stap te ver, zij hebben teveel vragen of twijfels, of zijn overtuigd tegenstander. Wel zijn gezamenlijke conclusies geformuleerd. Een overzicht van de bijeenkomsten die zijn gehouden staan hieronder.

Tijdlijn Landschapsdialoog		
22 juni 2021	Vooroverleg landschapsdialoog met belangengroepen	10 pers.
Augustus 2021	Uitnodigingen verstuurd per brief (200 adressen)	
7 september 2021	Informatieavond landschapsdialoog (Ontmoetingscentrum Beek en Donk, in kleine groepen vanwege covid-19 beperkingen)	30 pers.
20 september 2021	Eerste bijeenkomst (locatie In de Hei)	25 pers.
4 oktober 2021	Tweede bijeenkomst (locatie In de Hei)	28 pers.
18 oktober 2021	Derde bijeenkomst (locatie In de Hei)	41 pers.
1 november 2021	*Geannuleerd vanwege excursie*	
13 november 2021	Excursie zonnepark de Vlaas (Deurne) en windpark Zuidenwind (Neer)	
15 november 2021	*Geannuleerd vanwege lockdown*	
29 november 2021	*Geannuleerd vanwege lockdown*	
21 februari 2021	Vierde bijeenkomst (dorpshuis Mariahout)	32 pers.
Maart 2021	Concept conclusies verstuurd, reacties inwoners verwerkt, definitieve conclusies verstuurd	

Na elke bijeenkomst is er een nieuwsbrief verstuurd aan de deelnemers en andere geïnteresseerden, met daarin een verslag van de bijeenkomst. Deze nieuwsbrieven geven een goede indruk van de avonden en zijn als bijlage opgenomen bij dit verslag.

3. Conclusies

Op de volgende pagina's staan de uitkomsten van de dialoog, geformuleerd tijdens de laatste bijeenkomst. Deze zijn na de bijeenkomst uitgewerkt en daarna schriftelijk voorgelegd aan alle deelnemers zodat zij nog konden reageren. Er zijn 8 reacties binnengekomen met voorgestelde wijzigingen op de conclusies. Hiervan is een overzicht gemaakt en de reacties zijn verwerkt of van een respons vanuit de gemeente voorzien (zie bijlage 2). De conclusies bestaan uit een korte terugblik op het proces, een samenvatting met de belangrijkste punten van de deelnemers, en een meer uitgebreide toelichting op die punten.

Conclusies Landschapsdialoog Lieshoutse Heide

Wat hebben we gedaan

Tussen september 2021 en februari 2022 werd de Landschapsdialoog Lieshoutse Heide gehouden. Tijdens vier avonden en een excursie is door de bewoners en omwonenden van het gebied Lieshoutse Heide gesproken over de toekomst van het gebied. Daarbij stond de vraag centraal:

Kunnen de bewoners een gezamenlijk toekomstbeeld schetsen van dit gebied, en maakt grootschalige opwek van duurzame energie daar wel, geen, of onder voorwaarden deel van uit?

De gemeenteraad heeft het college verzocht om deze vraag aan de bewoners te stellen, naar aanleiding van de aanwijzing van het gebied in de concept- Regionale Energie Strategie 1.0 in april 2021, als zoekgebied voor grootschalige opwek.

Om deze vraag te verkennen werden vier discussie-avonden georganiseerd en een excursie naar een windpark en zonnepark. Bij de verschillende bijeenkomsten waren in totaal ruim 50 verschillende deelnemers waarvan de meesten meerdere keren deelnamen. De avonden werden geleid door een onafhankelijke gespreksleider: landschapsarchitect Joeri de Bekker.

Vooraf was het doel om tot een 'programma van eisen' te komen waarin de bewoners aangeven onder welke voorwaarden bepaalde typen grootschalige opwek wellicht overweegbaar zouden zijn. Vanwege de grote hoeveelheid vragen en de grote weerstand is dit niet gelukt. Wel zijn enkele gezamenlijke conclusies geformuleerd, die hieronder zijn weergegeven.

De uitkomsten in het kort

1. De bewoners zien het belang van de energietransitie in en zijn voorstander van maatregelen met een beperkte landschappelijke impact, zoals woning-oplossingen en zon op dak.
2. De bewoners zeggen 'nee' tegen windenergie, vanwege een aantal tegenargumenten, zorgen en onzekerheden, zoals over de impact op gezondheid. Voor een deel van de bewoners zouden windmolens bespreekbaar zijn als die zorgen weggenomen kunnen worden. Een ander deel van de bewoners is tegen windmolens vanwege de impact op het landschap en de verwachte overlast en blijft bij dat standpunt.
3. Áls windenergie ondanks het standpunt van de bewoners toch verder wordt onderzocht door de gemeente, provincie of het Rijk, willen de bewoners zoveel mogelijk regie en zeggenschap in het vervolg. Ze willen dan op een zo vroeg mogelijk moment weer betrokken worden. Dit geldt ook voor eventuele toekomstige zonneparken of andere technologieën.
4. De bewoners zijn meer verdeeld over zonneparken. Het is in het landschap wellicht in te passen, maar een veel genoemd tegenargument is dat het zonde is om hiervoor goede landbouwgrond te gebruiken. Bij een zonnepark moet in ieder geval de omgeving goed worden meegenomen bij het maken van de plannen.
5. Over andere technologieën voor grootschalige opwek is onvoldoende gesproken om nu tot een conclusie te kunnen komen.
6. De bewoners zien voor hun gebied een groene en agrarische ontwikkelrichting. Het landschap wordt gekenmerkt door een combinatie van de functies kleinschalig wonen in agrarische buurtschappen; moderne agrarische bedrijven; en natuurontwikkeling in combinatie met extensieve recreatie. Het groene imago dat Laarbeek nastreeft is juist in dit gebied te herkennen en zou nog verder versterkt kunnen worden.

De uitkomsten verder uitgelegd

1. De bewoners zien het belang van de energietransitie in en zijn voorstander van maatregelen met een beperkte landschappelijke impact, zoals woning-oplossingen en zon op dak.

De bewoners vinden de energietransitie belangrijk vanwege de klimaatcrisis, stijgende energieprijzen en een zorg voor het milieu en toekomstige generaties. Over de vorm van de transitie zijn de meningen echter verdeeld, vooral over de rol van grootschalige opwek en de rol van dit gebied. Er is een sterke voorkeur voor het starten met meer voor de hand liggende kleinschalige maatregelen (zoals zon op dak, oplossingen per bedrijf en/of woning) en voor het situeren van grootschalige maatregelen

in andere gebieden dan in Laarbeek of aangrenzende gemeenten. Daarnaast worden ook opslag van energie en lokaal gebruik van opgewekte energie belangrijke thema's gevonden.

2. De bewoners zeggen 'nee' tegen windenergie, vanwege een aantal tegenargumenten, zorgen en onzekerheden, zoals over de impact op gezondheid. Voor een deel van de bewoners zouden windmolens bespreekbaar zijn als die zorgen weggenomen kunnen worden. Een ander deel van de bewoners is tegen windmolens vanwege de impact op het landschap en blijft waarschijnlijk bij dat standpunt.

Er is in de bijeenkomsten veel gediscussieerd over een 'harde nee' of een 'nee tenzij'. Uiteindelijk komen we met de formulering 'nee, omdat…'. Er zijn ook inwoners die 'ja, mits' zeggen. Er zijn voor de bewoners op dit moment teveel onduidelijkheden, zorgen en tegenargumenten om windenergie als optie te overwegen. Daarom kunnen de bewoners nu ook niet komen tot een eisenpakket, waaraan een mogelijk project zou moeten voldoen. De belangrijkste tegenargumenten en zorgen zijn:

2.1 Er zijn zorgen en onduidelijkheden over de <u>effecten op gezondheid,</u> bijvoorbeeld door (ultrasone) geluidsoverlast en slagschaduw: daarvoor moet eerst nader onderzoek van de RIVM en andere wetenschappelijke studies worden afgewacht. Mensen moeten zeker weten dat ze geen gezondheidsrisico's lopen, het voorzorgprincipe staat hierbij voorop. Het gebied kent meer dan honderd huishoudens, dus het is niet mogelijk om molens te plaatsen zonder dat er mensen hinder ondervinden.

2.2 Er zijn onduidelijkheden over het <u>beleid van het nieuwe kabinet</u>: kernenergie wordt opnieuw bekeken en er komen mogelijk nieuwe normen voor windenergie. Hierover moet eerst meer duidelijkheid komen.

2.3 Er is onduidelijkheid over <u>radarverstoring:</u> het is niet bekend of molens in dit gebied mogen van Defensie, op welke locaties dan, en hoe hoog ze dan zouden mogen zijn. Dat het wat Defensie betreft mogelijk is, is een randvoorwaarde.

2.4 Er zijn grote zorgen over de <u>invloed op het landschap.</u> Men vindt het plaatsen van windmolens een grote afbreuk doen aan de kwaliteit van het landschap en hoe het wordt beleefd door bewoners en recreanten. Ook leven er beschermde soorten zoals weidevogels en vleermuizen, die bescherming verdienen. Windenergie kan daar nadelig voor zijn en dat is onwenselijk.

2.5 Er zijn onduidelijkheden over de <u>vorm en omvang</u> van een windpark. De technologie ontwikkelt zich steeds verder, wat betekent dat voor de hoogte van molens, de geluidshinder, het effect op de omgeving? Waarover heb je het eigenlijk als je verder zou gaan praten over windmolens?

3. Áls windenergie ondanks het standpunt van de bewoners toch verder wordt onderzocht door de gemeente, provincie of het Rijk, willen de bewoners zoveel mogelijk regie en zeggenschap in het vervolg. Ze willen dan op een zo vroeg mogelijk moment weer betrokken worden. Dit geldt ook voor eventuele toekomstige zonneparken of andere technologieën.

Het heeft de voorkeur van de bewoners om op dit moment windenergie in dit gebied nu niet verder te onderzoeken. Maar: een van de grootste zorgen van een deel van de bewoners is dat zij zichzelf door dit negatieve advies buitenspel zetten. Mocht de gemeenteraad, provincie of het Rijk nu of in de toekomst toch verder gaan met windenergie in dit gebied, dan wil de buurt aan de voorkant betrokken worden. Er moet dan duidelijkheid komen over de punten genoemd bij 2.1 t/m 2.5. Ook moet er gesproken worden over onderwerpen als lokaal (coöperatief) eigenaarschap, de verdeling van de opbrengsten waarbij het belangrijk is dat de directe omgeving financieel profiteert, de keuze voor technologie (bijvoorbeeld om slagschaduw, geluidshinder en lichtoverlast te minimaliseren) en dergelijke. Kortom: een nieuwe dialoog met de bewoners, nog vóórdat er verdere besluitvorming plaatsvindt, waarin zij de kans krijgen om hun eisen en voorwaarden te presenteren.

Ten slotte hebben sommige bewoners weinig vertrouwen in de gemeente Laarbeek, haar buurgemeenten, en/of de politiek in het algemeen. Daarom moet bij een eventueel vervolg aan de voorkant duidelijk zijn welke invloed er is voor de bewoners, en welk proces gevolgd wordt. Aan die afspraken moet iedereen zich dan natuurlijk ook houden.

4. De bewoners zijn meer verdeeld over zonneparken. Het is in het landschap wellicht in te passen, maar een veel genoemd tegenargument is dat het zonde is om hiervoor goede landbouwgrond te gebruiken. Bij een zonnepark moet in ieder geval de omgeving goed worden meegenomen bij het maken van de plannen.

Zonneparken op grond die voor weinig andere dingen geschikt is, zoals het bezochte project in Deurne, die vervuild was. Goede landbouwgrond zou beschikbaar moeten blijven voor de landbouw. Aan de andere kant is het wel een verdienmodel voor (stoppende) agrariërs en de eigen keuze van de grondeigenaar, en heeft het de voorkeur boven windmolens. Het hangt ook echt af van de grootte van een park, de afstand tot woningen, de inpassing, de effecten op flora en fauna en de manier waarop omwonenden kunnen participeren. Dat is bij niet alle parken in de pilot goed gegaan, dus dat moet in de toekomst in ieder geval beter, als de politiek besluit om meer zonneparken toe te staan.

5. Over andere technologieën voor grootschalige opwek is onvoldoende gesproken om nu tot een conclusie te kunnen komen.

Tijdens de avonden zijn andere technologieën, zoals aardwarmte en biomassa (mestvergisting) kort aan bod gekomen. Maar de bewoners hebben er onvoldoende een beeld bij om er echt iets over te kunnen zeggen, laat staan om tot een conclusie te komen. Daarvoor geldt daarom ook: als er een concreet voorstel komt, moet dat eerst met de bewoners worden overlegd. Ze kunnen dan op basis van meer informatie een mening vormen.

6. De bewoners zien voor hun gebied een groene en agrarische ontwikkelrichting. Het landschap wordt gekenmerkt door een combinatie van de functies kleinschalig wonen in agrarische buurtschappen; grootschalige (moderne) agrarische bedrijven; en natuurontwikkeling in combinatie met extensieve recreatie. Het groene imago dat Laarbeek nastreeft is juist in dit gebied te herkennen en zou nog verder versterkt kunnen worden.

Er is natuurlijk ook gekeken naar de sterke punten van het gebied en de wensen van de bewoners voor de toekomst. Daaruit komt dat vooral drie functies hand in hand gaan: het wonen in kleinschalige buurtschappen rondom de Rooijseweg, Veghelsedijk en De Hei; het ontwikkelen van groen en natuur in combinatie met kleinschalige recreatie; en ruimte voor moderne, agrarische bedrijven die in dit open landschap meer passend zijn dan elders. Er valt voor Laarbeek echt iets te winnen als deze functies worden behouden, en in het geval van natuurontwikkeling ook versterkt. Dit gebied is een mooi en waardevol landschap, een voorbeeld van waarom Laarbeek 'Groenste Gemeente van Europa' is geweest in 2016. Hier moeten we zuinig op zijn.

4. Vervolg op de dialoog

Voor de deelnemers is het een spannende vraag wat er gaat gebeuren met de uitkomsten van de dialoog zoals die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven. Een deel van de deelnemers heeft behoefte aan meer informatie en zekerheid rondom de benoemde thema's zoals gezondheid, radarverstoring en visuele impact op het landschap. Mocht er in de toekomst dus een verdere verkenning komen van grootschalige opwek (met name windenergie) in dit gebied dan zou dat een startpunt moeten zijn, voordat er verder over de wenselijkheid gepraat kan worden. Voor een ander deel van de inwoners blijft staan dat zij ongeacht nader onderzoek tegenstander van windenergie in dit gebied zullen blijven.

De deelnemers verzoeken de gemeente om bovenstaande conclusies mee te nemen als input voor nieuw beleid voor het grootschalig opwekken van duurzame energie op de Lieshoutse Heide.

Bijlage 1. Nieuwsbrieven Landschapsdialoog

Nieuwsbrief 1

Landschapsdialoog Lieshoutse Heide

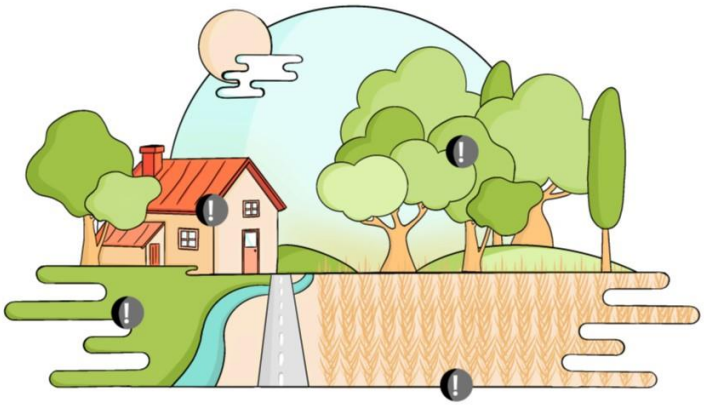

Laarbeek Waterpoort van de Peel | stimuleringsfonds creatieve industrie | OOG VOOR SCHOONHEID landschapsarchitectuur | Illustractive

Op 20 september 2021 ging de omgevingsdialoog van start over de 'Lieshoutse heide', het gebied ten noorden van Mariahout. In vijf avonden bespreken inwoners en andere gebruikers van het gebied hoe ze hun omgeving zien, nu en in de toekomst. Samen tekenen we een toekomstbeeld waarin de wensen van de buurt centraal staan. Als onderdeel daarvan verkennen we of daarin een plaats is voor grootschalige duurzame energie, zoals zonneparken of windmolens. En zo ja, welke spelregels daarvoor dan moeten gelden.

De eerste avond

De eerste avond was voorbereid voor het schetsen van het gebied zoals het nu is. Wat zijn de knelpunten, wat zijn de kwaliteiten? Voordat we konden beginnen kwamen er echter veel vragen en zorgen op tafel. Het eerste deel van de avond is vooral gepraat over windmolens en de grote weerstand die veel van de buurtbewoners daartegen hebben. De boodschap was helder: windmolens zijn voor veel inwoners onbespreekbaar. Ook was er wat onduidelijkheid over de dialoog: gaat de gemeenteraad wel luisteren? Zijn er al plannen in de maak die nog niet openbaar bekend zijn? Deze vragen en standpunten zijn uitgebreid besproken. De deelnemers hebben afgesproken dat ze aan het eind van de dialoog een zo sterk mogelijk signaal aan de politiek willen sturen met hun meningen en voorkeuren over het gebied. Ook moet het mogelijk zijn dat mensen van mening verschillen: dat schrijven we dan ook gewoon op.

We hopen dat de uitkomst is dat er in de politiek echt geluisterd wordt naar wat er tijdens de dialoog op tafel komt.

Een gebied vol kwaliteiten

Op een kaart heeft iedereen aangegeven waar ze wonen, er is een mooie spreiding over het gebied en vlak daarbuiten. Op een andere kaart plakten we groene briefjes met kwaliteiten en rode briefjes met problemen die in het gebied spelen.

Wat overheerst tijdens de avond is een gevoel van trots op het gebied. Natuurlijk zijn er problemen, maar mensen zijn vooral erg blij om hier te wonen. Dat is heeft maatschappelijke redenen: er is een groot 'samen' gevoel, mensen weten elkaar te vinden en helpen. En het komt door de ruimte: het open landschap met een mix tussen agrarisch en natuur, afgewisseld met bos en buurtschappen. Dat beeld nemen we mee naar volgende sessies, waarin we kijken naar de toekomst van het gebied.

Rust en ruimte, onthaasten
open landschap, uitzicht
Balans natuur – agrarisch
Saamhorigheid, voor elkaar zorgen
Oud buurtschap, buurtgevoel
Vrijheid, je gang kunnen gaan
Bossen, biodiversiteit

Verkeersoverlast / verkeersveiligheid
Rommelig door veel functies
VABs en verwaarloosde bebouwing
Afvaldumping
Levenloos landschap bij grootschalige landbouw, dreigende industrialisatie

Volgende bijeenkomst

Op **maandag 4 oktober** komen we weer bij elkaar, om **19:30 bij In de Hei**.
U kunt alvast nadenken over de vraag wat u graag verbeterd of veranderd zou willen zien in de toekomst.
We hopen u dan allemaal weer te zien!

Nieuwsbrief 2

Landschapsdialoog Lieshoutse Heide

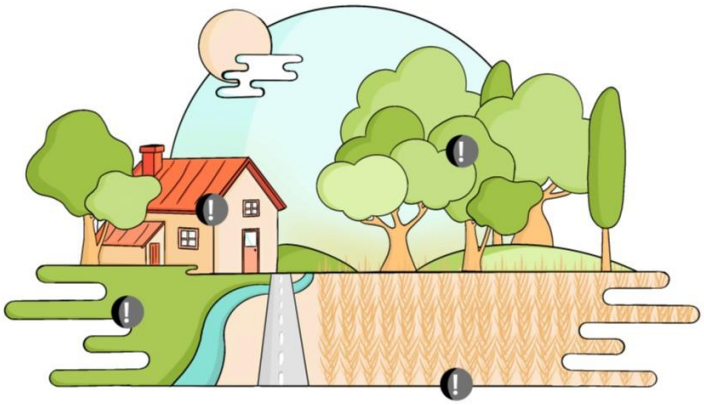

Laarbeek Waterpoort van de Peel | stimuleringsfonds creatieve industrie | OOG VOOR SCHOONHEID landschapsarchitectuur | Illustractive

In de omgevingsdialoog over de 'Lieshoutse Heide' bespreken inwoners en andere gebruikers van het gebied in vijf avonden hoe ze hun omgeving zien, nu en in de toekomst. Samen tekenen we een toekomstbeeld waarin de wensen van de buurt centraal staan. Als onderdeel daarvan verkennen we of daarin een plaats is voor grootschalige duurzame energie, zoals zonneparken of windmolens. En zo ja, welke spelregels daarvoor dan moeten gelden.

Tweede bijeenkomst

Op 4 oktober was de tweede bijeenkomst, er waren ongeveer 25 mensen waaronder een aantal nieuwe deelnemers. We hebben het gehad over de geschiedenis van het gebied en hoe landschap verandert door de tijd heen. Daarna ging het over wat mensen vinden van die veranderingen en van grootschalige energie en hoe ze de toekomst zien. Tenslotte is besproken welke informatie mensen willen hebben voor de volgende sessie. We hebben ook teruggekeken op de eerste bijeenkomst: mensen vonden het een goede discussie en nieuwsbrief, maar er wordt benadrukt dat de positieve kwaliteiten van het landschap veel belangrijker en groter zijn dan de verbeterpunten. Ook in de tweede avond kwam dat vooral terug: het gebied heeft veel kwaliteiten en daar moeten we zuinig op zijn!

Geschiedenis van het gebied

Met verschillende kaarten van het gebied bekijken we de geschiedenis. De kaarten zijn ook te zien via www.topotijdreis.nl. We zien de eerste ontginningen beginnen: de hei maakt plaats voor bossen en landbouw op bolle akkers. De bossen voorkomen zandverstuivingen, en het hout wordt gebruikt in de mijnbouw. De percelen, boerderijen en schuren worden steeds groter, net als de wegen. Toch vindt echte verstedelijking of industrialisatie nooit plaats: het gebied blijft landelijk, de snelweg komt er nooit, ondanks de piketpaaltjes in sommige achtertuinen. De buurtbewoners herkennen de kaarten en vullen aan: sommige ontwikkelingen waren al eerder dan ze op de kaart kwamen. Veel mensen wonen al generaties lang in het gebied, kennen alle verhalen, en hebben een deel van de ontwikkelingen meegemaakt. Ondanks dat het een relatief 'jong' gebied is, ligt hier voor veel bewoners een waardevolle geschiedenis.

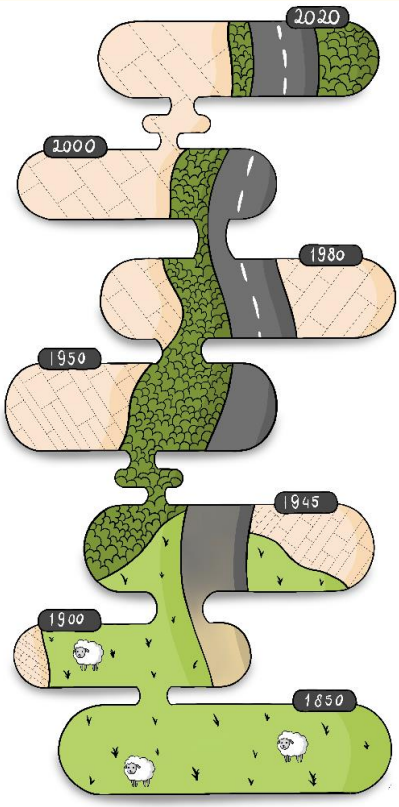

Vooruit kijken naar de toekomst

Als we het hebben over de toekomst, komen zowel wensen als zorgen op tafel. Mensen hebben het liefst dat hun omgeving, die ze zo waarderen, zo veel mogelijk gelijk blijft. Tegelijk zijn daar ook zorgen over. De toekomst van boerenbedrijven, en daarmee de voedselzekerheid en aanwezigheid van graslanden in het landschap, staan bijvoorbeeld onder druk. Strenge en onvoorspelbare regels en politieke besluiten maken het steeds moeilijker, en opvolging is onzeker. Boeren moeten wel een plek blijven vinden in dit gebied, maar weten niet wat de toekomst brengt.

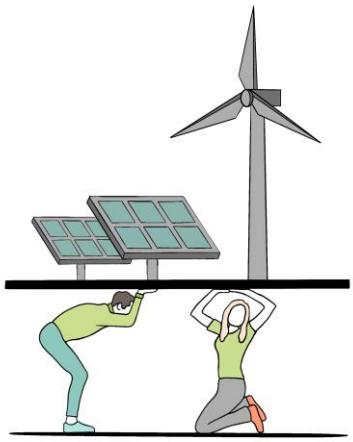

"hoeveel zin heeft het wat wij vinden?
Wordt
er niet toch uiteindelijk over ons beslist?"

Wenselijke en onwenselijke veranderingen

De veranderingen door de tijd heen zijn een keuze geweest van de mensen zelf, het zijn ontwikkelingen die tot nu toe vooral op de agrarische sector waren gericht. Ook nu zien we nieuwe ontwikkelingen, bijvoorbeeld toeristische functies op een erf of biologisch boeren. Dit soort ontwikkelingen houd je niet tegen, dat hoeft ook niet. Het wordt pas onwenselijk als ontwikkelingen van buitenaf worden opgelegd, zoals windmolens of zonneparken. Dit zijn geen agrarische maar economische ontwikkelingen, die van buitenaf komen. Dat is onwenselijk: er mag best iets veranderen, maar dat zou dan vanuit de mensen uit het gebied zelf moeten komen en het moet een eigen keuze zijn, niet van de overheid komen of van grondeigenaren die geen binding hebben met het gebied. En zelfs al zou een initiatief voor zon of wind vanuit de inwoners zelf komen, dan is het natuurlijk nog maar de vraag of het wenselijk is: dit is een van de onderwerpen van de volgende bijeenkomst.

Veel vragen voor de volgende keer

Het laatste deel van de avond zijn er heel veel vragen gesteld. Er is behoefte aan voorlichting, we gaan dat in de volgende bijeenkomst doen. Het gaat dan over:

- Meer informatie over de **energieopgave**: hoeveel verbruiken we, hoeveel moet je dan opwekken? Hoe zit het met het elektriciteitsnet?
- Informatie over verschillende typen projecten. Welke **technologieën** zijn mogelijk? Hoe zien die eruit? Kunnen we voorbeelden zien en technologieën met elkaar vergelijken?
- Informatie over **windmolens**: wat is de mogelijke hoogte? Hoe zit het met slagschaduw? En geluids-overlast? Wat is de opbrengst (en voor wie)? Wat zijn de belemmeringen voor plaatsing?
- **RES**: wat is de stand van zaken? (tip: alle stukken, inclusief filmpje en samenvatting, staan op www.energieregiomre.nl)

Volgende bijeenkomst

Op **maandag 18 oktober** komen we weer bij elkaar, om **19:30 bij In de Hei**. Denk aan uw QR-code!

Nieuwsbrief 3

Landschapsdialoog Lieshoutse Heide

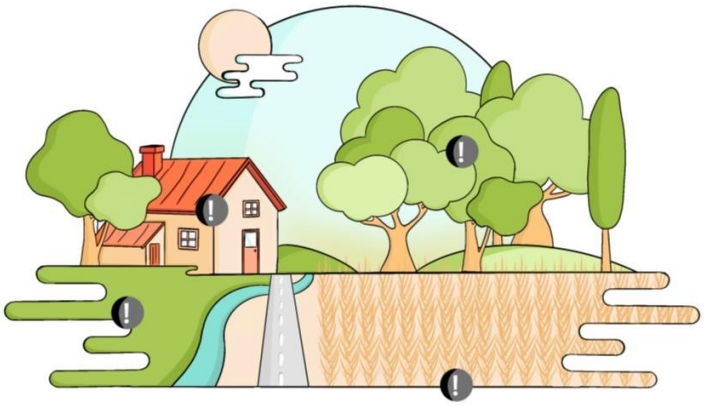

In de omgevingsdialoog over de 'Lieshoutse Heide' bespreken inwoners en andere gebruikers van het gebied in vijf avonden hoe ze hun omgeving zien, nu en in de toekomst. Samen tekenen we een toekomstbeeld waarin de wensen van de buurt centraal staan. Als onderdeel daarvan verkennen we of daarin een plaats is voor grootschalige duurzame energie, zoals zonneparken of windmolens. En zo ja, welke spelregels daarvoor dan moeten gelden.

Allereerst: we gaan op excursie!

Na afloop van de derde bijeenkomst zijn Joeri en Marieke door verschillende mensen benaderd, die graag op een excursie willen naar een windpark en zonnepark. Dan kan iedereen eens zelf zien waar we het over hebben, en ervaringen horen van initiatiefnemers en omwonenden. Dat hebben we geregeld: we willen iedereen die dat wil uitnodigen voor **een excursie naar windpark Zuidenwind** in Neer (Limburg) en een zonnepark, **op 13 november 2021.** De precieze planning van de dag volgt nog. Wil je mee, geef je dan op via een reactie op deze mail, uiterlijk **opgeven woensdag 3 november.** Wij zorgen voor vervoer vanuit Mariahout en voor lunch. Deelname is gratis. Omdat deze excursie wordt ingepland, vervalt de bijeenkomst van 1 november. Op schuiven we de bijeenkomst

Terugblik derde avond

De derde avond, op 18 oktober, was de meest druk bezochte tot nu toe: er waren 38 bewoners, waaronder een aantal nieuwe gezichten. Tegelijk was het een spannende avond, omdat het ging over grootschalige energie. De eerste twee avonden waren de bewoners meer aan het woord, nu bestond het eerste deel van de avond uit een presentatie van onze gespreksleider Joeri. Dit leidde tot veel discussie na de presentatie. In deze nieuwsbrief staan ook verwijzingen naar websites voor meer informatie: klik op de woorden 'HIER". Ook ontvangt u de presentatie per mail.

. **Kalender**

- 1 november: bijeenkomst gaat niet door
- 3 november: uiterlijk opgeven voor excursie
- 13 november: excursie naar Zuidenwind
- 15 november: volgende bijeenkomst In de Hei

De duurzame opgave

We zagen hoe groot de opgave is om Laarbeek duurzaam te maken. Als we het verbruik van Laarbeek voor een kwart duurzaam willen opwekken, zijn wel 30 windmolens nodig! Of bijvoorbeeld 330 ha zonnevelden. En dan hebben we het nog niet eens over extra produceren voor stedelijke gebieden, of helemaal zelfvoorzienend zijn. Iedereen is het erover eens: dat gaat niet, dat past hier niet. De problemen zijn wel herkenbaar, van klimaatverandering tot stijgende energieprijzen en aardbevingsschade. Maar het voelt oneerlijk dat de oplossing in de Lieshoutse Heide gezocht moet worden. En als de opgave zo groot en zo onmogelijk is, waarom doen we dan überhaupt ons best? Zeker als andere gemeenten of andere delen van de gemeente minder doen? Als ze in Duitsland juist gas gaan gebruiken? Er komen veel ideeën van bewoners om buiten de gemeente duurzame energie op te wekken. Zoals het plaatje schetst: meer windmolens bouwen op zee of ergens anders waar het meer waait; zonneparken in Marokko, of toch een kerncentrale erbij: en dan een grote kabel naar Laarbeek. Ook meer investeren in alle daken vol zon leggen, waterstof onderzoeken en andere innovaties lijken goede ideeën.

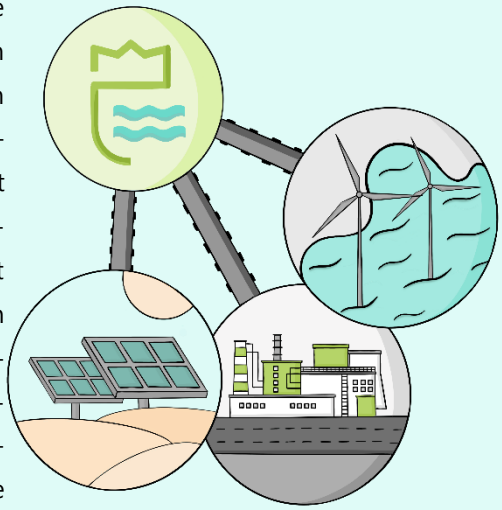

Wat kan er eigenlijk op de Lieshoutse Heide?

Joeri laat kaarten zien van beperkingen voor windmolens en zonneparken. Zonneparken kunnen op heel veel plaatsen zonder harde beperkingen worden geplaatst. Voor windmolens gelden veel beperkingen, zoals natuur, woningen, wegen en vliegroutes (zie plaatje). Maar vaak kunnen die wel worden weggenomen. Er blijven toch best locaties over waar geen harde beperkingen gelden. Dat geldt ook voor radarverstoring: je kunt pas (dure) radartoetsen uitvoeren als je een precieze locatie op het oog hebt, maar er is écht kans dat defensie akkoord gaat.

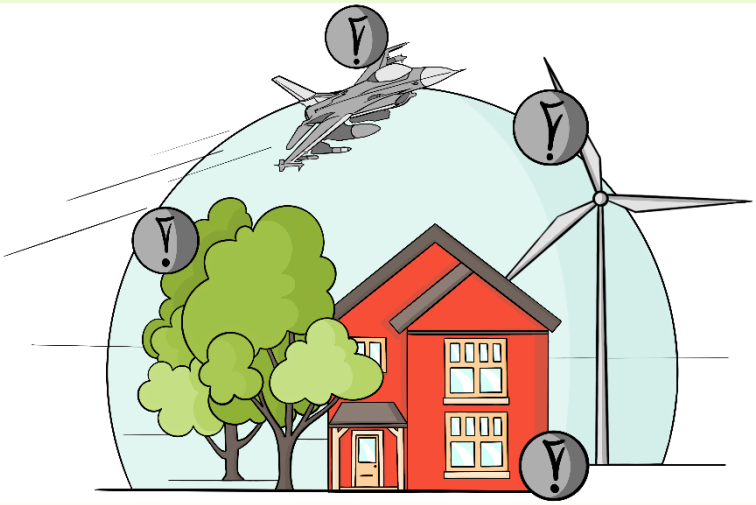

HIER leest u meer over radarverstoring

HIER en HIER en HIER kunt u zelf de kaarten bekijken. (soms is een gratis account nodig)

Bezwaren tegen energie opwek

Er komen veel bezwaren tegen wind- en zonne-energie. Het wordt bijvoorbeeld zonde gevonden van toch al schaarse landbouwgrond. Mensen maken zich ook zorgen over de overlast door geluid en knipperlichten. Het gaat dan vooral om de negatieve gevolgen voor de gezondheid. Je kunt toch niet je kinderen uitleggen dat je ze in een ongezonde omgeving laat opgroeien, omdat je zo graag een windmolen wou? De 400-meter afstand tot woningen lijkt dan te weinig. Het valt ook niet te rijmen met het 'groene' imago van de gemeente. Groen en duurzaam staan hier tegenover elkaar, en de bewoners herkennen zich vooral in de combinatie van groen, natuur, agrarisch, en biodiversiteit. Dat zou moeten worden beschermd. En het is al helemaal niet de bedoeling dat de winst van een project wegvloeit naar het buitenland of naar grondeigenaren die weinig binding hebben met het gebied en er niet wonen. En het mag ook niet zo zijn dat dat mensen hun recht op planschade verliezen. De uitkomt van de dialoog mag nooit de kansen of rechten van de inwoners verkleinen.

Natuur versus duurzaamheid: windmolens in het landschap

Een inwoner heeft afbeeldingen gemaakt van hoe turbines zouden staan in het landschap. Dat is schrikken: je ziet ze van een grote afstand. Er zijn wel andere hoge elementen in het landschap, zoals bomen en huizen, zodat je er lang niet altijd direct zicht op hebt en ze soms minder opvallen. Maar als je er dichtbij woont en recht op kijkt, is het voor veel mensen onaanvaardbaar. Het helpt wel om dit soort plaatjes te zien, dan kun je je er meer bij voorstellen. We kijken ook naar wat een windmolen voor inwoners kan opleveren. En we denken over de tegenstelling tussen duurzaamheid en groen / natuur, en de andere functies van het landschap (zoals agrarisch en wonen).

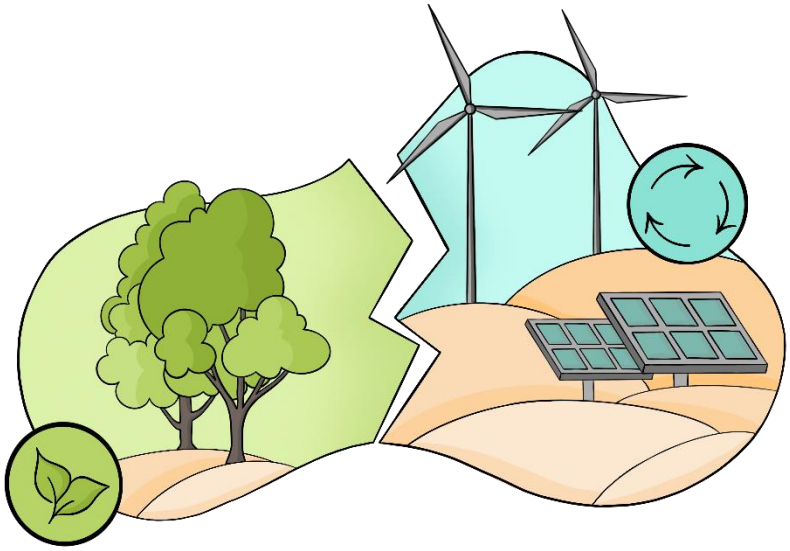

"Als we zonne- en windenergie in landbouwgebied plaatsen, hebben we het straks wel lekker warm, maar hebben we niks meer te eten!"

HIER kunt u zelf digitaal windmolens in een landschap plaatsen (engelstalig programma)

Een harde nee of een zachte nee?

Tegen het einde van de avond ontstaat er wat discussie over een 'harde nee' of een 'zachte nee'. De harde nee wordt door een bewoner zo verwoord: 'al geven ze me een miljoen, ik wil niet aan de voet van een windmolen wonen'. Tegelijk zijn er ook mensen die voorwaarden formuleren. 'Als er gezondheidsrisico's zijn, is het onbespreekbaar'. En 'een windmolen levert een ton per jaar op. Daarvan mag wel iets meer lokaal landen dan de paar duizend euro uit het voorbeeld van windpark Nijmegen'. Ook de 400 meter afstand lijkt te weinig, maar voor sommige mensen zou een grotere afstand een uitkomst zijn.

Een zeer moeilijke opdracht

Over een ding is iedereen eensgezind: het is een heel moeilijke vraag die de gemeenteraad aan de bewoners heeft gesteld. Het voelt oneerlijk om voor grootschalige opwek zo duidelijk te kijken naar één gebied. Er zou ook naar andere gebieden in de gemeente gekeken moeten worden en naar andere oplossingen voor besparing, opslag en opwek van energie. Er moet een breder plan komen, niet allen voor dit gebied. En andere gebieden, zowel binnen de gemeente als daarbuiten, moeten hun verantwoordelijkheid ook nemen. Daar moet de gemeente op aansturen.

HIER leest u de Regionale Energie Strategie: op pag. 48 staat een kaart van alle zoekgebieden in de regio.

Nieuwsbrief 4

Landschapsdialoog Lieshoutse Heide

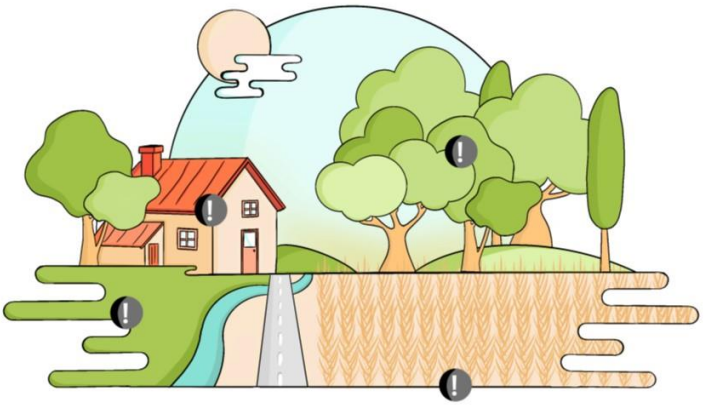

In de landschapsdialoog over de Lieshoutse Heide bespraken inwoners en andere gebruikers van het gebied hoe ze hun omgeving zien, nu en in de toekomst. Samen bekeken we de wensen van de buurt voor de toekomst van het gebied. Als onderdeel daarvan verkenden we of daarin een plaats is voor grootschalige duurzame energie, zoals zonneparken of windmolens. En zo ja, welke spelregels daarvoor dan moeten gelden.

Terugblik vierde avond

De vierde avond liet vanwege de corona-maatregelen lang op zich wachten, maar op 21 februari was het zover. Om wat meer afstand te kunnen houden troffen we elkaar in het Dorpshuis in Mariahout. Er waren ruim 30 mensen aanwezig. Tijdens de avond blikten we terug op de eerdere bijeenkomsten en de excursie, en bespraken we hoe we verder gaan. De eerste conclusies van de dialoog werden geformuleerd en besproken. De presentatie die op deze avond is getoond, wordt bijgevoegd.

. **Kalender**

- **april 2022**: college ontvangt het verslag + advies van de dialoog
- **19 mei 2022**: het verslag + advies wordt behandeld in de raadscommissie Algemene Zaken
- **2 juni 2022**: het verslag + advies wordt behandeld in de gemeenteraad

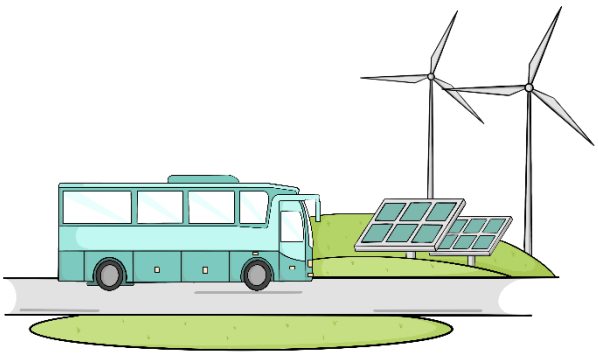

Terugblik op de excursie

Allereerst blikten we terug op de excursie, die op verzoek van de deelnemers is georganiseerd. Op zaterdag 13 november bezochten we met zo'n 30 bewoners twee duurzame energie-projecten: zonnepark De Vlaas in Deurne, en een windpark van Zuidenwind, de Coöperwiek in Neer. Ongeveer de helft van de aanwezigen op de vierde avond was mee op de excursie, en zij deelden hun ervaringen.

Belangrijkste punten uit de terugblik op de excursie

- De presentaties gingen veel over financiën. Het is fijn om te weten dat je het goed kunt regelen voor de buurt, maar dat maakt mensen nog geen voorstander. Eerst kijken of het wel wenselijk is, en dan pas over dit soort dingen nadenken.
- De gebieden die we bezochten zijn niet vergelijkbaar met de Lieshoutse Heide. Het park in Deurne ligt op vervuilde grond dus er was een kwaliteitsverbetering, maar geldt bij ons niet: het gaat om vruchtbare landbouwgrond en dat is zonde. En het landschap bij Neer is dunbevolkter dan de Lieshoutse Heide, dus daar is het makkelijker om afstand te houden van woningen en zijn er minder betrokkenen.
- Bij het zonnepark was participatie meer economisch / financieel, bij het windpark was het ook meer maatschappelijk. Dat zou altijd een voorwaarde moeten zijn, liever een lokale coöperatie dan een energiereus.
- We zijn geschrokken van de manier van plannen in Neer: het lijkt alsof de regio of provincie een opdracht geeft dat molens er moeten komen, en dat de gemeente of buurt dan niets meer te zeggen heeft behalve over de manier waarop het project eruit ziet.
- De windmolens maakten weinig geluid, maar het was een dag waarop het niet hard waaide. We hebben geleerd dat hoe groter de molen is, hoe minder geluid hij veroorzaakt. Er blijven wel zorgen over (ultrasone) geluidsoverlast. Bij slagschaduw kunnen de omwonenden de molen tijdelijk stilzetten.
- Veel vragen zijn beantwoord in de excursie maar veel ook niet. Er blijven zorgen over gezondheidsrisico's en horizonvervuiling / aantasting van het landschap. Dat kun je niet zomaar uitschakelen.

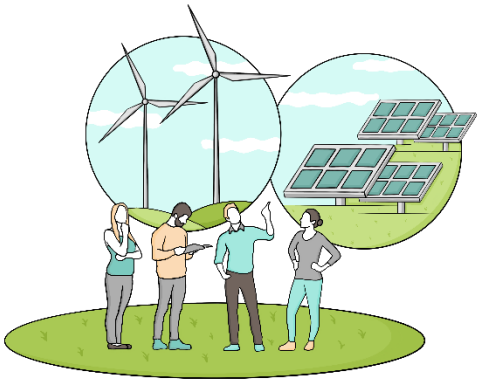

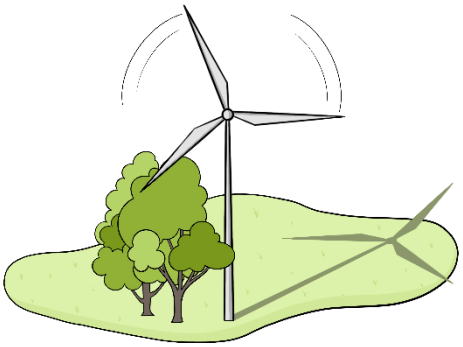

Terugblik op de eerdere avonden

Ondanks de bredere opzet van de avonden is er toch vooral gepraat over windenergie, ook tijdens de terugblik. Op de eerdere avonden zijn veel vragen gesteld die nog niet allemaal beantwoord zijn. De belangrijkste zijn: mag er een windpark komen ivm. radarverstoring voor Volkel? Wat zijn de gezondheidseffecten van wonen bij een windmolen, bijvoorbeeld schaduw- en geluidsoverlast waardoor ook mentale problemen kunnen ontstaan? Hoe duurzaam is het nou echt, vanwege het gebruik van vervuilende stoffen en de CO2 die nodig is bij de bouw? Wat zijn geschikte locaties, en hoe ziet dat er dan uit: waar hebben we het eigenlijk over? Voordat er ooit over windmolens doorgepraat kan worden, moeten er op dit soort vragen hele duidelijke antwoorden komen. Dan weten mensen pas waar ze aan toe zijn. Ook zijn er zorgen over de invloed van de bewoners: gaat de raad wel luisteren? En wat doen andere partijen, zoals de provincie of de gemeente Meierijstad?

Naast deze vragen komt er ook een aantal duidelijke standpunten naar voren. Aan het eind van de avond worden deze opgesomd in een conclusie.

Toewerken naar een conclusie

Aan het eind van de avond worden de sessies samengevat. Het lijkt overbodig om op dit moment vaker bij elkaar te komen: alle meningen, zorgen en vragen zijn duidelijk benoemd. De conclusies van de sessies worden samengevat. In het kort:

- de noodzaak van de energietransitie wordt door de meeste deelnemers wel gevoeld, maar over hoe die vorm moet krijgen lopen de meningen uiteen.
- Wind: de meerderheid van de bewoners zegt 'nee' tegen windmolens. Dit is een 'nee, omdat…'. De voornaamste zorgen zitten in de aantasting van het landschap, gevolgen voor de gezondheid, onduidelijkheden over de overlast, locatie en dergelijke, onduidelijkheid over radarverstoring, en de plannen van de nieuwe regering. Ook heeft een deel van de bewoners weinig vertrouwen in de gemeente of andere overheden.
- MAAR: áls er een vervolg komt op dit traject, dan willen inwoners zichzelf niet buitenspel hebben gezet door dit negatieve advies. Zij willen dan inspraak vooraf, en de kans om een Programma van Eisen te schrijven.
- Zon: over zonneparken zijn de meningen meer verdeeld. Er wordt benadrukt dat een keuze tegen wind geen automatische keuze is vóór zon, want sommigen vinden ook dat zonde van het landschap en van vruchtbare landbouwgrond. Andere vinden het wel een goede -tijdelijke- oplossing.
- Over andere technologieën is te weinig gesproken om een mening te kunnen vormen. Wel worden kleine maatregelen bij huizen en bedrijven ondersteund: dat zou het startpunt moeten zijn.
- Ten slotte hebben we het ook gehad over wat we wél willen met het gebied. Het is een mooi en waardevol gebied voor de bewoners en gebruikers. De natuurwaarden moeten worden beschermd en versterkt, het kleinschalig wonen moet in stand blijven, en er moet ruimte blijven voor de aanwezige agrarische bedrijven. Die drie functies kunnen hand in hand gaan, dat past bij het karakter van het landschap.

"Ik zal het er nooit mee eens zijn. Als er windmolens komen, is onze hele wereld veranderd."

"Niet iedereen is van de harde nee, maar dan moet ik wel gerustgesteld worden over overlast en gezondheid."

Tot slot…

Met deze nieuwsbrief komt de landschapsdialoog ten einde. De concept conclusies zijn inmiddels met u gedeeld en een verbeterde versie treft u aan bij deze nieuwsbrief. Een compleet verslag met de conclusies en nieuwsbrieven ontvangt u later en zal aan het college en de gemeenteraad worden aangeboden. We kunnen niet in de toekomst kijken maar de Lieshoutse Heide geeft met deze conclusies een helder signaal aan de politiek. Daar willen we u hartelijk voor bedanken. Voor uw grote opkomst, uw betrokkenheid en inbreng. Ondanks de moeilijke onderwerpen hebben we op een respectvolle en open manier met elkaar kunnen praten en kunnen we terugkijken op een geslaagd traject, dat niet is gelopen zoals wij hadden bedacht, maar wel heel waardevol is voor nu en de toekomst.

Joeri, Lonneke en Marieke

Bijlage 2: overzicht reacties en wijzigingen concept-conclusies landschapsdialoog

Er zijn acht reacties binnengekomen, waarin een of meerdere wijzigingen werden voorgesteld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van deze reacties, met daarnaast een toelichting of de tekst is gewijzigd of waarom ervoor is gekozen om geen wijziging door te voeren. De reacties zijn geanonimiseerd, genummerd en in enkele gevallen samengevat. Er is een document beschikbaar waarin de wijzigingen zijn aangegeven en genummerd, daarbij is onderstaande nummering aangehouden.

	Binnengekomen reactie (geanonimiseerd, genummerd en soms samengevat)	**Wijzigingen**
1	Dank hiervoor, en op zich goed verwoord. Ik heb nog de volgende opmerkingen hierbij (vooral mijn mening): 1.1 Pagina 1, punt 2: de meeste inwoners zeggen nee tegen windenergie. Er zijn ook mensen die "ja mits" zeggen. 1.2 Pagina 2, punt 1: grootschalige maatregelen onder voorwaarden ook wel in Laarbeek mogelijk. 1.3 Ik vind het persoonlijk jammer dat industrieterreinen in de hele RES niet meegenomen zijn als zoekgebied voor windenergie 1.4 Pagina 2, punt 2.3: dit is volgens mij geen standpunt, maar een randvoorwaarde 1.5 Pagina 2 punt 3: de inwoners willen ook meegenomen worden bij andere grootschalige initiatieven, zoals zonneparken 1.6 Algemeen: wanneer wordt gekeken naar grootschalige opwek dan moet ook gelijktijdig gekeken worden naar omzetting / opslag van energie. De windparken vergen ook weer veel van het elektriciteitsnet (nieuwe kabels en verdeelstations), wat niet haalbaar is. Daarom moet meer gekeken worden naar lokale omzetting van energie en opslag. Plus lokaal gebruik, voor Laarbeek geldt bijvoorbeeld dat 1 bedrijf (Bavaria) meer energie verbruikt dan alle inwoners samen (en uitstoot CO2 is bijna net zo hoog als door alle inwoners).	1.1 Dit is niet toegevoegd onder de 'uitkomsten in het kort' omdat het een minderheidsstandpunt is, maar het is wel toegevoegd bij 'de uitkomsten verder uitgelegd'. [wijziging 1.1] 1.2 Dat grootschalige maatregelen onder voorwaarden wel mogelijk zijn voor sommige inwoners, wordt in de tekst duidelijk. Dit neemt niet weg dat er een voorkeur was tijdens de bijeenkomsten voor maatregelen buiten Laarbeek. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 1.3 Industrieterreinen zijn in de RES bekeken, maar er gelden vaak te veel beperkingen. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 1.4 Dit is toegevoegd [wijziging 1.4] 1.5 Dit is ook in andere reacties opgemerkt, en is op twee plaatsen toegevoegd [wijziging 1.5]. 1.6 Dit is toegevoegd bij de uitleg van conclusie 1 [wijziging 1.6].
2	De conclusies die je schrijft komen goed overeen met wat wij in de buurt besproken hebben en wat ik ervan vind. 2.1 Alleen bij punt 3 zou ik willen toevoegen dat we niet alleen willen meebepalen als het gaat om windenergie, maar ook bij andere grootschalige energie graag zelf mee praten/denken/delen/ regeren.	2.1 Dit is ook in andere reacties opgemerkt, en is op twee plaatsen toegevoegd [wijziging 1.5].
3	Je hebt de concept conclusies heel goed verwoord. De verschillende meningen, voor en tegen met daarbij de nuances.	3.1 Dit is ook in andere reacties opgemerkt, en is op twee plaatsen toegevoegd [wijziging 1.5].

	3.1 Misschien zou je nog explicieter aan kunnen geven dat de omwonenden in geval van een besluit van grootschalige opwek van energie voor *alle* vormen van opwek vanaf de voorkant willen mee praten. Ik ben benieuwd hoe de (nieuwe) gemeenteraad veder gaat met dit thema. De wereld is in de tussentijd weer sterk veranderd.	
4	Complimenten voor dit concept en de manier waarop je de verschillende meningen en standpunten hierin hebt verwoord. Toch heb ik nog een aanvulling. 4.1 Namelijk dat punt 3 (regie en zeggenschap aan de voorkant) niet alleen geldt voor windenergie, maar juist voor alle vormen van grootschalige opwek van duurzame energie. Dus ook bijvoorbeeld voor zonneparken. Dit is misschien tijdens de avonden niet expliciet benoemd maar wordt door meerdere deelnemers gedeeld en ik wil je dan ook vragen om dit toe te voegen aan de concept tekst.	4.1 Dit is ook in andere reacties opgemerkt, en is op twee plaatsen toegevoegd [wijziging 1.5].
5	Bij deze wat ik heb toe te voegen aan de tekst. 5.1 Dit gebiedje -de Lieshoutse Heide - is een mooi agrarisch natuurgebied, met een paar mooie agrarische bedrijven omsloten door bossen; dit is nu juist precies het soort landschap waarmee Laarbeek de prijs heeft gewonnen voor 'Groenste Gemeente van Europa'! 5.2 Dit gebied is té dichtbevolkt om windturbines te plaatsen: Al in dit zoekgebied zelf wonen meer dan honderd huishoudens, die zouden hun leefwereld vernield zien/horen worden indien hier windturbines zouden komen. Dit nog afgezien van de vele andere direkt-omwonenden en de nabij liggende dorpen. 5.3 Niet alleen wil de buurt hier bij voorkeur juist méér natuur zien: ook zijn er zeer zwaarwegende ecologische motieven om tégen windturbines te zijn: Dit is het leefgebied van o.a. weidevogels, buizerds, uilen en vleermuizen - beschermde soorten. 5.4 Ook wordt hier gewerkt aan een EVZ - volgens mij is het landelijk verboden dan windturbines te zetten 5.5 Verder is het gek om hier te praten over 'grootschalige' landbouw; vergeleken met de vroegere keuterboertjes is natuurlijk alles in Nederland nu groot, maar 'grootschalig' is echt iets anders. Ter ondersteuning hiervan sluit ik twee links mee. En ook een klein stukje met het streven van de huidige minister inzake ontwikkeling van onze landbouw van nu.	5.1 Hierover is een opmerking toegevoegd onder de uitwerking van conclusie 6 [wijziging 5.1]. 5.2 Hierover is een opmerking toegevoegd [wijziging 5.2]. 5.3 Hierover is een opmerking toegevoegd [wijziging 5.3]. 5.4 Een EVZ heeft doorgaans een gemiddelde breedte van 25 meter, dit vormt dus geen beperking voor windmolens. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 5.5 Dit is ook in een andere reactie opgemerkt, dit is op twee plaatsen aangepast [wijziging 5.5].

	• https://nol.impotsheb-granby.com/23389-what-is-large-scale-farming-58 • https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2013/04/12/schaalgrootte-in-de-landbouw-grootschalig-versus-kleinschalig/	
6	Allereerst complimenten voor de conceptconclusies. Helder en duidelijk weergegeven. Ik heb de volgende opmerkingen: *6.1 Een ander deel van de bewoners is tegen windmolens vanwege de impact op het landschap en blijft waarschijnlijk bij dat standpunt.* Ik heb moeite met het woord *waarschijnlijk*. Volgens mij was toch wel duidelijk dat er mensen pertinent tegen zijn en blijven. *6.2 Áls windenergie toch verder wordt onderzocht door de gemeente of provincie, willen de bewoners zoveel mogelijk regie en zeggenschap in het vervolg.* Als bewoners willen we DE regie en niet: zoveel mogelijk. *6.3* Wanneer wil je de eindversie voorleggen aan de gemeenteraad? Ik ben benieuwd hoe ze hierop reageren en wat ze met de conclusies gaan doen. En ook op het feit dat bewoners hebben aangegeven weinig vertrouwen te hebben in de gemeente Laarbeek.	6.1 Dit is natuurlijk nooit te voorspellen, maar het woord is verwijderd [wijziging 6.1]. 6.2 Regie en zeggenschap over een ruimtelijke ontwikkeling zal altijd gedeeld moeten worden met de gemeente of een hogere overheid, omdat die het recht heeft om vergunningen uit te geven en dergelijke. Daarom is gekozen voor de formulering 'zo veel mogelijk'. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 6.3 Vanwege de verkiezingen zijn er weinig raadsvergaderingen in het voorjaar. De nieuwe planning is daarom om op 2 juni de conclusies in de raad te behandelen, met een commissiebehandeling op 19 mei. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.*
7	*Bewoner heeft tekstsuggesties gedaan in de concept-tekst. Deze worden hieronder opgesomd, de suggesties zijn onderstreept.* 7.1 Verwijder het woord 'onafhankelijk' bij de omschrijving van Joeri 7.2 Conclusie 2: de bewoners zeggen 'nee' tegen windenergie, vanwege onder andere een aantal tegenargumenten, zorgen en onzekerheden. Voor ~~een deel van de~~ sommige bewoners zouden windmolens bespreekbaar zijn als die zorgen weggenomen kunnen worden. ~~Een ander deel~~ De meerderheid van de bewoners is tegen windmolens vanwege onder andere de impact op het landschap en de overlast en blijft ~~waarschijnlijk~~ bij dat standpunt. 7.3 Conclusie 3: Áls windenergie ondanks dat de bewoners nee zeggen tegen windenergie toch verder wordt onderzocht door de gemeente~~, of~~ provincie of Rijk, willen de bewoners zoveel mogelijk regie en zeggenschap in het vervolg. Ze willen dan op een zo vroeg mogelijk moment weer betrokken worden. 7.4 Op vier plaatsen in de tekst wordt gesuggereerd om het woord 'verblijfsrecreatie / verblijfsrecreanten' toe te voegen. 7.5 Toelichting conclusie 2: De belangrijkste tegenargumenten en zorgen wat	7.1 Joeri is een onafhankelijke gespreksleider geweest en heeft dat ook steeds benadrukt. Het is jammer dat hieraan door sommige bewoners blijkbaar toch wordt getwijfeld. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 7.2 Of werkelijk een meerderheid van de bewoners tegen windmolens is en bij dat standpunt zal blijven, hebben we niet gepeild. Een aantal deelnemers is weinig aan het woord geweest en heeft zich hierover niet duidelijk uitgesproken. Daarom wordt gekozen voor de neutrale beschrijving 'een deel'. De toevoeging 'en de overlast' is toegevoegd als 'de verwachte overlast' [wijziging 7.2]. Het verwijderen van het woord 'waarschijnlijk' is ook in reactie 6 gesuggereerd en is verwijderd [wijziging 6.1]. 7.3 Dit is toegevoegd [wijziging 7.3]. 7.4 De discussies tijdens de avonden zijn niet gegaan over verblijfsrecreatie. Het woord recreatie wordt genoemd in

	betreft opwek door middel van windenergie zijn… 7.6 Toelichting conclusie 2.1: Er zijn zorgen en onduidelijkheden over de effecten op gezondheid, bijvoorbeeld door (ultrasone) geluidsoverlast en slagschaduw: daarvoor moet eerst nader onderzoek van het RIVM en andere wetenschappelijke studies worden afgewacht. Mensen moeten zeker weten dat ze geen gezondheidsrisico's lopen. 7.7 Toevoeging uitwerking conclusie 3: Maar: een van de grootste zorgen bij een deel van de bewoners is dat zij zichzelf door dit negatieve advies buitenspel zetten.	conclusie 6. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 7.5 Conclusie 2 gaat uitsluitend over windenergie, het is niet nodig om dit extra te herhalen. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 7.6 Dit is toegevoegd [wijziging 7.6]. 7.7 Dit is toegevoegd [wijziging 7.7].
8	*Bewoner heeft tekstsuggesties gedaan in de concept-tekst. Deze worden hieronder opgesomd, de suggesties zijn onderstreept.* 8.1 Het lijkt me logischer leesbaar als de notitie begint met een inleiding en een aanleiding. Vervolgens dan het hoofdstuk Wat hebben we gedaan. 8.2 Toevoegen wat het doel was bij de start van de landschapsdialoog, zoals te vinden in de presentatie van de infoavond en de inleiding van de eerste nieuwsbrief. 8.3 Bij het bespreken van de vraag die de raad heeft gesteld: specifiek verwijzen naar de vergaderdatum, het agendapunt en wat er behandeld is. Of wellicht is het aangenomen naar aanleiding van een ingediende motie. Bovendien lijkt me dat de gemeenteraad aan het college iets heeft gevraagd en niet rechtstreeks aan de inwoners. 8.4 Benoemen wat er specifiek tijdens deze vier avonden op de agenda stond en wat er is besproken. 8.5 Een belangrijke uitkomst is ook dat het doel van de bijeenkomsten (het komen tot een programma van eisen) niet gelukt is. Dat dit veroorzaakt is door de hoeveelheid aan vragen, zorgen die weer geleid hebben tot een veelheid aan discussies. 8.6 De bewoners zien in zijn algemeenheid het belang van de energietransitie in en zijn voorstander van maatregelen met een beperkte landschappelijke impact, zoals woning-oplossingen en zon op dak. 8.7 De bewoners zeggen 'nee' tegen windenergie, vanwege een aantal tegenargumenten, zorgen en onzekerheden. Voor een deel van de bewoners zouden windmolens bespreekbaar zijn als die zorgen weggenomen kunnen worden. Een belangrijke zorg is de impact op de gezondheid. Een ander deel van de bewoners is tegen windmolens vanwege de impact op het landschap en blijft waarschijnlijk bij dat standpunt. 8.8 Bij conclusie 3: Ook toe te voegen dat in zijn algemeenheid gesteld kan worden dat de lusten ook terug moet komen bij diegene die de lasten hebben. Zeer directe revenuen zeg maar. 8.9 Toevoeging bij conclusie 5: … is onvoldoende gesproken om een beeld te vormen, laat staan om nu tot een conclusie te komen.	8.1 het gedeelde document betreft alleen de conclusies. Het verslag dat naar de raad gaat wordt uitgebreider en zal een inleiding, aanleiding e.d. bevatten. De conclusies beginnen met een kort overzicht van het traject zodat het een op zichzelf leesbaar hoofdstuk is. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.2 Ook dit zal in het complete verslag uitgebreider aan bod komen. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.3 Het verzoek hiervoor is diverse malen behandeld in discussies over de concept-RES, de WVG, de definitieve RES en duurzaamheidsbeleid in het algemeen. Een goed voorbeeld is de behandeling van de concept-RES in april 2021, waarin de raad in haar zienswijze opmerkingen over participatie opnam. Een verwijzing hiernaar is toegevoegd [wijziging 8.3]. Ook is hier verduidelijkt dat het gaat om een verzoek van de raad aan het college. 8.4 Ook dit zal in het complete verslag uitgebreider aan bod komen. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.5 Dit is toegevoegd in de inleiding [wijziging 8.5]. 8.6 In de discussie en ook bij de samenvatting aan het einde leek hier consensus over te zijn. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.7 Dit is toegevoegd [wijziging 8.7]. 8.8 Hierover is een opmerking toegevoegd [wijziging 8.8]. 8.9 Dit is toegevoegd, maar bij de onderbouwing in plaats van in de conclusie zelf [wijziging 8.9]. 8.10 In de conclusie gaat het ook om behouden, behalve op het gebied van natuur. Daarvan is in de discussie ge-

	8.10 Reactie conclusie 6: het gaat eerder om behoud, dan dat het een richting van ontwikkeling is. Eerder sterker uitnutten dan dat het een andere richting op moet. 8.11 ~~Grootschalige~~ (moderne) agrarische bedrijven; en intensieve natuurontwikkeling in combinatie met extensieve recreatie. Het groene imago dat Laarbeek nastreeft is juist in dit gebied te herkennen en zou nog verder versterkt moeten worden. Ook in laatste alinea: en ruimte voor moderne, agrarische bedrijven die in dit open landschap meer passen. --> Woord 'agrarisch' vervangen door 'op landbouw gerichte' bedrijven. Het is zeker niet uitgesproken dat er ruimte moet zijn voor moderne agrarische bedrijven. 8.12 toelichting uitkomst 1: Er is een sterke voorkeur voor het starten met meer voor de hand liggende maatregelen (zoals zon op dak (toepassen van de zonnelader), oplossingen per bedrijf en/of woning). 8.13 conclusie 2.1**:** directe en indirecte geluidsoverlast. […] 'het voorzorgprincipe staat hierbij voorop' 8.14 Toelichting punt 3: voor er verdere besluitvorming plaatsvindt 8.15 De alinea over weinig vertrouwen in overheid mag ook wel bij de korte conclusies. 8.16 Bij toelichting over zonneparken: de effecten op de flora en fauna en de manier waarop omwonenden kunnen participeren. Dat is bij niet alle parken in de pilot ~~even~~ goed gegaan.	zegd dat het versterkt kan worden om het imago van Laarbeek als 'groene gemeente' te versterken, en het gebied aantrekkelijker te maken voor bewoners en extensieve recreatie. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.11 Het woord 'grootschalig' is verwijderd [wijziging 5.5]. De reeds aanwezige bedrijven zijn wel agrarisch maar niet of slechts gedeeltelijk op landbouw gericht. De voorgestelde vervanging doet daarmee geen recht aan de huidige situatie. Daarnaast is wel uitgesproken dat ook de agrariërs in het gebied hun ruimte moeten houden. Hiervoor geldt behoud maar geen uitbreiding, zo is het ook verwoord. Intensieve natuurontwikkeling is ten slotte geen term die gebruikelijk is, het is ook niet helemaal duidelijk wat ermee wordt bedoeld. Daarom wordt deze niet overgenomen. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.12 wijzigingen zijn toegepast met uitzondering van de verwijzing naar de zonneladder, omdat dit woord voor discussie kan zorgen. Het wordt vaak uitgelegd als 'eerst alle daken vol' maar is eigenlijk zo ontworpen dat waar de dakcapaciteit onvoldoende is, gelijktijdig wordt overgegaan op hogere treden. Om duidelijk te maken dat de voorkeur van bewoners uitgaat naar 'eerst de daken' is dat zo opgeschreven [wijziging 8.12]. 8.13 indirecte geluidsoverlast is geen gebruikelijke term, dit wordt eigenlijk alleen gebruikt voor verkeershinder. Daarvan is in dit geval geen sprake. De zin over het voorzorgprincipe is toegevoegd [wijziging 8.13]. 8.14 Dit is toegevoegd [wijziging 8.14] 8.15 De korte conclusies betreffen alleen de hoofdlijnen waar uitvoerig over is gesproken en een meerderheid van de bewoners het mee eens is. Dit punt is daarvoor onvoldoende aan bod gekomen, daarom staat het alleen bij de toelichting. *Dit punt leidt niet tot een wijziging.* 8.16 zin over flora en fauna is toegevoegd, en het woord 'even' is verwijderd [wijziging 8.16].